

Pierre Bourdieu, #metoo og strukturperspektivets revansje

Rønnaug Sørensen & Rune Åkvik Nilsen

Abstract:

Pierre Bourdieu, #metoo and the revanche of the structural perspective. Research on sexual harassment in the 1990s was not recognized. There was a lack of *cultural resonance* against sexual harassment. We discuss why there was such a lack of resonance, in the unions, the press, the law, and the social sciences. However, #metoo revolutionized the cultural resonance against sexual harassment. Acknowledged in public, it is no longer possible to claim that sexual harassment is an individual problem, which particularly affects some women. It is now apparent that this is a deeper, structural problem. We call this *the revanche of the structural perspective*. In consequence, we argue for the relevance of the sociology of Bourdieu, especially his theory of masculine domination. However, his theory has its limits. To explain the new cultural resonance against sexual harassment, we need a more dynamic and reflexive understanding of habitus. Positive changes have followed #metoo in Norway and Sweden. Changes, however, triggers resistance, both culturally and institutionally.

Keywords:

Bourdieu, #metoo, sexual harassment, cultural resonance, structural perspective, male domination, habitus, reflexivity

”Vi var forut for vår tid”, sa professor Karin Widerberg på den norske Sosiologforeningens vinterseminar i 2018. Hun var leder for et forskningsprosjekt om seksuell trakassering i 1988-1990 ved Universitetet i Oslo som Sørensen (1990, 1992) deltok i (Brandsæter & Widerberg, red.,1992). Den gang var den allmenne oppfatningen at seksuell trakassering enten ikke forekom, eller noe som man (les: kvinner) eventuelt måtte tåle. Nå er imidlertid situasjonen en annen: Widerbergs poeng er at #metoo-kampanjen fra 2017 har skapt et helt nytt kulturelt klima for å diskutere seksuell trakassering og mannsdominans. Vi vil kalle denne nye åpenheten for *kulturell resonans*. I dag blir seksuell trakassering anerkjent som

kulturelt problem, i 1988 ble det fornektet. Motsetningen mellom fornektelse og anerkjennelse av seksuell trakassering som problem er utgangspunktet for denne artikkelen.¹ Seksuell trakassering spenner over tre dimensjoner (Sørensen 2019:120): (1) *individuelle* krenkelser av individets egne grenser; (2) *strukturelle* brudd på sosiale normer, eksempelvis Lov om likestilling og forbud mot diskriminering, og (3) *kulturelle* overtredelser, knyttet til kjønnede begreper om ære og verdighet. Stikkord her er skam og symbolsk vold.

Vi vil først diskutere hvorfor ikke kunnskap om seksuell trakassering ble tatt på alvor tidligere, og hvorfor det har tatt så lang tid å skape kulturell anerkjennelse for problemet. Konsekvensene av mangelen på kulturell resonans blir illustrert med eksempler fra egen forskning, fra presse, lovgivning og høyere utdanningsinstitusjoner. Dernest fokuserer vi på vitenskapsteoretiske og teoretiske trender eller ‘vendinger’ (‘turns’) i academia som har skapt snubletråder for forskningen på seksuell trakassering – og dermed har bidratt til å begrense den kulturelle resonansen. Tre ‘vendinger’ vil bli diskutert: den emosjonelle, post-moderne og biologiske.

Academia stod imidlertid ikke på bar bakke da #metoo – og den norske TV-serien Skam² - revolusjonerte den kulturelle resonansen for seksuell trakassering i mange land. Noen feministiske forskere hadde lenge latt seg inspirere av den franske sosiologen Pierre Bourdieu (eksempelvis Prieur 1998 og Lilleaas 2003). Hans sosiologi representerer ikke bare en kroppslig vending, men også en sterk betoning av strukturenes betydning. Med den nye kulturelle resonansen for seksuell trakassering blir dette perspektivet igjen allment ansett som relevant, vi kan snakke om en strukturperspektivets revansje i samfunnsforskningen. Vi vil illustrere dette med eksempler fra både academia og den offentlige diskursen.³ I Danmark har imidlertid #metoo tilsynelatende fått lite gjennomslag inntil nå, i så måte er kontrasten stor til Norge og Sverige, hvor det har skjedd mye i kjølvannet av #metoo. I lys av denne forskjellen drøfter vi om Bourdieus teori om mannsdominans og hans sentrale habitusbegrep er mer egnet til å forklare kontinuitet enn endring. Vi argumenterer for at habitus må forstås mer dynamisk. Den *begrensede* refleksiviteten i Bourdieus aktørforståelse må erstattes av en mer *utvidet* refleksivitet som gjør det mulig å forklare opprøret mot seksuell trakassering og mannsdominans.

Det er imidlertid ingen selvfølge at opprøret fører til at mannsdominansen og den seksuelle trakassering opphører. Er det motkrefter mot radikale endringer, noe som i så fall er lettere å forene med et mer tradisjonelt Bourdieu perspektiv? Vi vil drøfte dette i en analyse av hvordan #metoo har påvirket Norge og Sverige. Avslutningsvis trekker vi sammen trådene i våre analyser av Bourdieu, #metoo og det vi kaller for strukturperspektivets revansje.

Mangel på kulturell resonans i LO

Sarah J. Tracy (2010) skisserer en rekke kvalitetskriterier for kvalitativ forskning. Et av disse er at forskningen må ha *resonans*. Ifølge Tracy kan resonans innebære ‘empatisk validitet’, det vil si: “The potential of research to transform the emotional dispositions of people and promote greater mutual regard” (Dadds 2008, sitert i Tracy 2010). Dette er imidlertid for snevert i forskning på kulturelle tabu. Vi vil derfor utvide dette med et begrep

om *kulturell resonans*, som henviser til at forskningen får gjennomslag i en bredere offentlighet. Senere i artikkelen vil vi også knytte begrepet til en påstand om at vi lever i en tid med utvidet refleksivitet i kulturen.

Vi trenger et bredere begrep om kulturell resonans fordi i en tidlig fase var det bare noen få som opplevde forskningen på seksuell trakassering som 'empatisk valid'. Resonansen var svært begrenset. Riktig nok fikk forskningsprosjektet til Widerberg m.fl. støtte fra flere oppdragsgivere: de kvinnedominerte fagforeningene Handel & Kontor og Hotell & Restaurant, og forskningen førte til endringer i den norske Arbeidsmiljøloven i 1995. Likevel var det mange som var svært skeptiske til forskningsresultatene. Prosjektet ble direkte motarbeidet av de mannsdominerte forbundene i LO (Landsorganisasjonen i Norge) som mente dette var 'å ta flørten vekk fra arbeidsplassene'. Den kulturelle resonansen for seksuell trakassering i sentrale deler av LO var med andre ord svært begrenset, særlig blant mennene, men også hos enkelte kvinner.

Mangel på kulturell resonans i pressen

Det samme gjaldt i høyeste grad pressen. Forskningen fikk pressedekning, men pressen var primært ute etter å kritisere. Pressens motvilje kom til uttrykk gjennom valg av bilder, overskrifter og vinklinger. Journalister forsøkte å forvrengte forskernes budskap. Når journalister ble konfrontert med dette, svarte de alltid at det var desken, fotografen eller redaktørens feil. Dette resulterte i at forskerne i stor grad bare sa ja til direkte sendte radio- og tv-debatter. Den dårlige behandlingen i media gjorde flere av prosjektdeltakerne 'mediesky'. Likevel bidro prosjektet til en endring i forståelsen av fenomenet. En analyse av avisen *VGs* dekning av seksuelle trakasseringssaker fra 1980 til 2010 (Figuroa 2017), viser at seksuell trakassering ble sett på som kvinners problem fram til 1991; noe de måtte tåle. Etter 1991 ble seksuell trakassering i større grad sett på som et samfunnsproblem.

Likevel fortsatte kvinner å benekte seksuell trakassering offentlig. Få ønsket å havne i en offerposisjon. Det var imidlertid ikke lenger like lett å fornekte at seksuell trakassering fant sted. Pressen seksualiserte likevel ofte avisoppslagene som skulle handle om trakassering (Figuroa 2017). Pressedekningen fremsto som tvetydig: Seksuell trakassering var noe som skulle tas på alvor, samtidig ble det fokusert på sex for å skape interesse for sakene. Ofte ble tema også framstilt humoristisk, som i Lewinski-saken (med Bill Clinton).

Heidi Helene Sveen (2017:13) hevder at det var en kamp mellom to motstridende perspektiver i pressen helt fram til 2017: "Seksuelle krenkelser presenteres enten som et resultat av en spesifikk kultur knyttet til fremmedkulturelle miljøer, eller de presenteres som et individuelt og relasjonelt fenomen frigjort fra sosiale og kulturelle strukturer". I det første tilfellet var pressereaksjonen typisk moralsk fordømmende (eksempelvis masseovergrepene i Köln på nyttårsaften i 2015), men det angikk ikke egentlig oss, i vår angivelige likestilte vestlige kultur. I andre tilfeller ble seksuell trakassering fremdeles sett på som et individuelt problem.

Mangel på kulturell resonans i lovgivningen og høyere utdanningsinstitusjoner

Seksuell trakassering ble en del av arbeidsmiljøloven i 1995 og likestillingsloven i 2002. Juridisk rådgivning for kvinner (JURK), hevder likevel at kvinner som utsettes for seksuell trakassering har liten mulighet til å ta saken sin inn for domstolene.⁴ Dette på grunn av utgiftene og belastningene slike saker medfører. I løpet av perioden 2002–2013 var derfor kun seks saker om seksuell trakassering oppe i domstolene. Konsekvensen blir at seksuell trakassering skjer, men dette får svært sjelden rettslige konsekvenser.

På universiteter og høyskoler var motstanden mot forskningen til Widerberg m.fl. svært lik ellers i arbeidslivet. Ved disse institusjonene ble det skapt regler og retningslinjer som forbød seksuell trakassering, men de var ofte 'sovende' paragrafer. Seksuell trakassering ble enten benektet eller forstått som noe man eventuelt måtte tåle. Det ble likevel vedtatt lovendringer og handlingsplaner for å hindre seksuell trakassering ved universitetene. Dette var i hovedsak drevet fram av likestillingsutvalg eller likestillingsansvarlige ved institusjonene. #metoo i *Akademia* har i ettertid avslørt at disse retningslinjene og lovene ikke fungerte etter hensikten.

Vitenskapelige snubletråder: Den emosjonelle vendingen

Etter prosjektet til Widerberg m.fl. ble det en het vitenskapsteoretisk og metodisk debatt i *akademia*. Denne debatten styrket ikke akkurat muligheten for å få forskning på seksuell trakassering anerkjent. I sentrum for kontroversene stod Widerbergs utprøving av den tyske sosiologen Frigga Haugs metode *memory work* – minnearbeid.⁵ I likhet med Bourdieu (2008) i sin selvanalyse, ønsket Widerberg å utvikle en metode som gjør det mulig å oppheve distansen i relasjonen mellom forsker og forskningsobjekt. I 1995 publiserte hun boken *Kunnskapens kjønn. Minner, refleksjoner og teori*. Sosiologen Halvor Fosli (1996) anmeldte boken under den megetsigende tittelen 'Ugrei forskning på eige privatliv'. Fosli skriver sarkastisk at Widerberg ønsker å innlemme "den modige sjølvbiografien" som sjanger i den samfunnsvitenskapelige kunnskapproduksjonen:

Formålet med *Kunnskapens kjønn* ser ut til å vere oppheving av alle former for distanse, slik at forskning, politikk og privatliv kan gå opp i ein kvinnelig syntese av frigjering, spontanisme, nærleik og eit godt (seksual)liv (Fosli 1996:176) ... Dersom denne teksten kjem til å fungere som lærebok og pionerarbeid for framtidig kvinneforskning og allmenn feminisering av det akademiske liv, blir dei samfunnsvitenskaplege institutta til emosjonelle galehus. Først då vil ein verkeleg erfare det Widerberg meiner er tilfellet også i dag, at "at kjønn sitter i veggene og seksualiteten henger i luften". Ein treng ikkje vere meir enn ein middels profet for å sjå kor gale det kan bli, både fagleg og menneskeleg. Berre dei med den aller sterkaste psyke vil overleve flaumen av vågale, dristige, klamme og svette vedkjenningar frå voldsoffer, masochistar, asketar, hedonistar, dommedagsprofetar, kikkarar osv. (Fosli 1996:179-180)

Etter #metoo kan denne lite imøtekomende omtalen virke gammelmodig, men illustrerer tydelig den sterke motstanden mot Widerbergs prosjekt. Hennes perspektiver manglet kulturell resonans. Widerberg ønsket å utfordre de etablerte vitenskapsstandardene:

The aim was to develop a method that would facilitate the problematization of the things we take for granted, especially gender, since it is exactly this taken-for-grantedness that contributes to making patriarchy invisible and difficult to change. But the aim was also to develop a non-positivistic research method where the division and hierarchy between researcher and research subjects were eliminated. Formulated as a feminist research method, and aiming at empowerment and liberation in both its process and results, the collective approach was underlined (Widerberg 2016: 1936).

Denne tilnærmingen ble begrunnet metodisk. For det første kan forskeren bli en feilkilde når forskningstema er knyttet til tabuer (Widerberg 2016, se også Bondi 2010). Widerberg hevder derfor at denne type forskning krever at forskeren først gjennomfører en selv-analyse. Hun mener dette burde være et krav i forskningsprosjekter som omhandler tabuer. For det andre vil selvanalyse føre til bedre intervjuer, og åpne for mer interessante spørsmål i møte med informantene (Widerberg 2018, Bondi 2010). Ambisjonen med metoden er å problematisere det vi *tar for gitt*, det Bourdieu (2000a) kaller *doxa*.

Et eksempel på dette er et forprosjekt Sørensen (1990) og Widerberg (1995,1999) gjorde på seg selv som forskere, hvor de brukte Frigga Haugs metode (Haug red., 1987). Kunnskapen fra dette forprosjektet førte med seg at informantene ble intervjuet to ganger. Dette var nødvendig blant annet fordi forprosjektet avdekket egne smertefulle erfaringer med overgrep. Slike minner er ubehagelige, og derfor tar det lengre tid å bearbeide minnene for å bringe dem opp til overflaten i hukommelsen, slik at det blir mulig å reflektere over dem. I forprosjektet fikk forskerne også en innsikt i at for å forstå seksuell trakassering må vi ta høyde for at dette er hendelser informantene mer eller mindre bevisst ønsker å glemme (Widerberg 1999:155).

”Under de oppfølgende intervjuene kom det klart frem at trakassering ikke kan betraktes som en isolert hendelse som man blir ferdig med en gang for alle”, påpeker Widerberg (2020:83). Den seksuelle trakasseringen blir en erfaring man bærer med seg, og som, uten å være bevisst, preger individets mentale og kroppslige disposisjoner, noe Bourdieu (2000a:38) kaller henholdsvis *habitus* og *hexis*.⁶ Eksempelvis kan en kvinne som har opplevd overgrep, bli ”hypersensitiv og tolke ”alt” som overgrep eller det omvendte; hun kan ta det for gitt, det er slik ”det” er eller hun er en slik man kan tillate seg å gjøre noe slikt med” (Widerberg 2020:83). Dette er *symbolsk vold* ifølge Bourdieu (2000a): Kvinnen har internalisert mannsdominansen som *doxa*, konsekvensen er skamfølelse og selvforakt.

I ettertid har flere forskere (Bondi 2010, Bourdieu 2008, Lilleaas 2003) argumentert for at forskerposisjonen er viktig i diskusjonene om validitet og reliabilitet i forskningen. En rent objektiv forskerposisjon er umulig. Å tydeliggjøre seg selv som forskersubjekt (både politisk og følelsesmessig) bidrar til å myndiggjøre informantene og demokratiserer tolkningsprosessen. Filosofen Hans Skjervheims (1976) berømte skille mellom forskeren som tilskuer og deltaker brytes ned. Bondi (2010) argumenterer for at det er viktig å anerkjenne

forskerens følelser, og hun refererer til den amerikanske sosiologen Arlie Hochschild, som går så langt som å kalle empirisk forskning for 'emotion work'. Kontrasten til Foslis posisjon kunne ikke vært tydeligere.

Senere på 1990-tallet fikk selvbiografi som kvalitativ metode en renessanse både i engelsk og i deler av norsk sosiologi (Widerberg 1999). Blant andre hos Bourdieu (2008) medførte dette en vending som utvidet forståelsen av selvbiografiens potensiale: ikke bare øker selvbiografien muligheten til å forstå et individs historie, men i tillegg er det en metode som også kan bidra til å avdekke samfunnsmessige og kulturelle forhold. Med de sosiale mediens inntog i nyere tid ble denne sjangervendingen fornyet gjennom kampanjer som #jegharoplevd og ikke minst #metoo.

Vitenskapelige snubletråder: Den postmoderne vendingen

Tidlig på 1980-tallet sto Frankfurterskolens kritiske teori sterkt. Å avsløre ulikhet i maktforhold og synliggjøre strukturer var et hovedanliggende (Fürst 2012). Det var fortsatt lov å snakke om 'patriarkatet', men det skulle ikke vare lenge. Den maskuline makten gikk 'under jorden'. Med den postmoderne språkvingingen sent på 1980-tallet og utover 1990-tallet ble kjønn forstått som flytende, konstruert og iscenesatt. Postmoderne teori og *Queer*-teori steg i kurs innenfor kjønnsforskningen på 1990-tallet (Holst 2009). Kjønnsforskningen ble dominert av forståelser som vektla kjønn som performativt og kulturelt konstruert (Gundersen 2017).

I ettertid kritiserer Nancy Fraser (i Mollerin 2015) denne vendingen for å være overdrevent opptatt av maktstrukturer i språket og identitetspolitikk. Det førte til en mangelfull og til dels reduksjonistisk forståelse av økonomiske og politiske maktforhold. Wencke Mühleisen (2018) støtter denne kritikken: "Prisen ved å gi avkall på klassisk feministiske maktanalyser kan imidlertid være å gå seg vill i en knoppskyting av alle mulige identitets- og livsstilsvarianter, som til dels passer hånd i hanske med kommersielle dynamikker".⁷ Den rådende kvinneforskningen på 1990-tallet var lite opptatt av seksuell trakassering som et uttrykk for mannsdominans. Likevel treffer ikke denne kritikken alle (Holst 2009), noe vi vil komme tilbake til.

Vitenskapelige snubletråder: Den biologiske vendingen

Innad i mange fagmiljøer hadde diskusjonen om sosiale fenomener som skapt av språket pågått i over 15 år før sosiologen Harald Eia gjorde dette til et offentlig spørsmål i 2010 (Østerud 2015). Med TV-serien 'Hjernevask' (2010) og boken *Født sånn eller blitt sånn?* (Eia & Ihle 2010), satte Eia den biologiske vendingen på dagsorden i den norske offentligheten. I Norge har denne biologiske – eller naturalistiske - vendingen blitt videreført av blant andre sosiologen Gunnar C. Aakvaag (2017). Han argumenterer for at innsikter fra evolusjonspsykologi, atferds-genetikk og nevrovitenskap må inkorporeres i samfunnsvitenskapene. Det var særlig den postmoderne kjønnsforskningen som fikk hard medfart i TV-serien 'Hjernevask', og Harald Eia bidro sterkt til at postmoderne tankegods kom i miskreditt. Evolusjonspsykologen Steven Pinker var Eias store inspirasjonskilde, særlig med boken *The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature* fra 2002. Menneskets natur og evolusjon kom i fokus.

I sin analyse av krenkelsene som skjedde i Köln nyttårsaften 2016, hevdet Eia at dette skyldes menns natur (NRK ytring, 17 januar 2016). Menn begår overgrep rett og slett fordi de har lyst, og fordi det er gøy. Professor i psykologi ved NTNU, Leif Edward Ottesen Kennair, har kommet med lignende perspektiver. Det ligger i genene at gutter trakasserer jenter og andre gutter, særlig homofile.⁸ Ved å avskrive at slike krenkelser er en sosial konstruksjon, mener Kennair derfor at forebygging ikke nytter.

Faren er at denne vendingen fører med seg en biologisk essensialisme (menn *er* slik, kvinner *er* slik) som heller barnet ut med badevannet. Vendingen er en betimelig kritikk av lettvindt kulturell konstruktivisme (postmodernismen), men stenger for erkjennelsen av sosialt skapte strukturer med dype røtter i fortiden, strukturer som ikke nødvendigvis er verken erkjente eller eksplisitt språkliggjorte av menneskene som lever nå. Derfor trenger vi Bourdieu.

Pierre Bourdieu: Den kroppslige vendingen og strukturperspektivets revansje

Postmodernismen fikk aldri fullstendig hegemoni i norsk kjønnsforskning. Bourdieu var riktig nok i hovedsak langt mer opptatt av klasse enn kjønn. Likevel lot også noen kvinneforskere seg inspirere av ham, særlig etter at Bourdieu ga ut boken *Den maskuline dominans* i 1998 (norsk utgave 2000). Denne ‘understrømmen’ i kjønnsforskningen førte med seg to ting:

For det første ble det satt fokus på strukturelle sammenhenger som systematisk går i kvinners disfavør. Med støtte i Bourdieus begrep om *maskulin dominans* tillot kvinneforskere seg igjen å benytte ordet ‘patriarkat’. Patriarkatbegrepet peker på kvinneundertrykkelsens universalitet. I følge Bourdieu (2000a) er kulturen i samfunnet preget av *androsentrisme*, noe som innebærer at den maskuline dominansen oppfattes ubevisst som *doxa*, og ledsages av *symbolsk vold*, eksempelvis kvinner som skammer seg når de blir stemplet som horer (Sørensen 2019:140).

Den kulturelle (eller postmoderne) vendingen (konstruktivisme, dekonstruksjon, post-strukturalisme, queer teori, interseksjonalitet) var derimot perspektiver som i liten grad var opptatt av historiske formasjoner og overordnede strukturer (Mühleisen 2018).⁹ I mot dette inspirerte Bourdieu til en (tilbake)vending til strukturene; en strukturperspektivets revansje.

For det andre førte Bourdieus begrep om *habitus* også til en kroppslig (eller materiell) vending. Habitus er kroppsliggjorte handlingsdisposisjoner. Bourdieus handlingsteori kan knyttes til det Reckwitz (2002:251) kaller for *praksisteori*:

At the core of practice theory lies a different way of seeing the body. Practices are routinized bodily activities. ... A social practice is the product of training the body in a certain way. ... These bodily activities ... include also routinized mental and emotional activities ... if practices are the site of the social, then routinized bodily performances are the site of the social and – so to speak of ‘social order’.

I Bourdieus handlingsforståelse vektlegges det lærte og rutiniserte, en prerefleksiv handlingskompetanse som 'sitter' i kroppen: "Uttrykket "ryggmargskunnskap" er svært treffende, fordi det nettopp impliserer at kulturelle normer, for eksempel hvordan man står, sitter og snakker i ulike situasjoner, er forankret i kroppen og dermed utenfor bevissthetens grep" (Wilken 2008:37).

Habitus er på den ene siden aktørorientert: den muliggjør individuell handling ved å gi aktøren en handlingskompetanse. Habitus er *strukturerende*, aktøren former aktivt sin egen tilværelse. På den annen side er habitus strukturorientert: Habitus blir formet av individets posisjon i samfunnet, habitus er sosialt *strukturert*. Den siste dimensjonen gjør det mulig for Bourdieu å vektlegge hvordan maktforhold sniker seg inn i individene gjennom sosialiseringprosesser, og former habitus på stilltiende vis.

Bourdieu (2000a) teori om maskulin dominans eksemplifiserer dette. Her er han inspirert av Frigga Haug i sin analyse av hvordan kvinner lærer å underkaste seg gjennom kroppen. Han trekker frem minnearbeid som en metode for å få tak i situasjoner som bidrar til en disiplinering av kroppen. I norsk sammenheng videreføres dette perspektivet i Hanna Helseths masteroppgave i sosiologi fra 2005, *Ingen jenter på skolen her er horer – en studie av forebyggende arbeid mot seksuell trakassering*. Inspirert av Haug og Bourdieu - og ikke minst Widerberg - benytter Helseth sine egne fortellinger i boka *Generasjon sex* som kom ut i 2006. I artikkelen "Seksual trakassering, verdighet og SKAM", analyserer Sørensen (2019) hvordan Bourdieus teori om mannsdominans kan brukes til å beskrive seksuell trakassering som en dypstruktur som ikke er tydelig erkjent eller eksplisitt språklig artikulert av aktørene i TV-serien Skam. Både dramaserien Skam, og senere #metoo-kampanjen illustrerer Bourdieus relevans.

Kulturell resonans i en ny æra

Det har tatt lang tid å få til en ny kulturell resonans for et strukturelt perspektiv på seksuell trakassering. Mannsdominansen har vært så seiglivet at vi kan snakke om en kulturell *dypstruktur*. På tross av en mengde forsøk på debatter, handlingsplaner og lovgivning de siste 30 årene, har det ikke vært mulig å få gehør for hvor omfattende og dagligdags kvinners seksuelle underordning er. Når problemet ikke i tilstrekkelig grad anerkjennes eller kartlegges, "må trakasserte kvinner vitne, fortelle og bygge opp en talerstol av offererfaringer. De må bære byrden og risikoen det er å fortelle om intime og sårbare erfaringer", skriver Hannah Helseth i *Morgenbladet* i 2018. Dette er problematisk, hevder hun: "Nødvendigheten av det ene vitnesbyrde etter det andre er ikke å tale fra en posisjon av styrke, men av svakhet. Det må til fordi det ikke i tilstrekkelig grad er etablert som et politisk problem".¹⁰ Nå er imidlertid problemet anerkjent, noe som medfører politiske, kulturelle og vitenskapelige konsekvenser på en helt ny måte.

Wencke Mühleisen var tidligere en profilert postmodernist og queerteoretiker. Nå har hun skiftet posisjon: "Det ble tydelig i metoo-debatten at vi har behov for å nytenke begrep som "patriarkalske maktstrukturer" som, hvor ulikeartet kvinners vilkår enn er, peker på en felles sårbarhet for trakassering og seksuelt misbruk".¹¹ Et annet eksempel er Toril Moi, forfatter av *Sexual/Textual Politics* fra 1985, boken som i Norge bidro til: "noe av postmo-

dernismens mest håndfaste arv: tenkning om kjønn som utfordret biologiske forklaringsmodeller og isteden la vekt på språkets skapende – eller hemmende - makt i omgangen med kjønnsroller” (Gundersen 2017:248). Nå innser Moi at dette ikke er tilstrekkelig. #Metoo ber ”meg om å revurdere mine egne erfaringer. All den tjafsingen og krafingen jeg ble utsatt for på 1970-tallet, for eksempel. På den tiden slo jeg det bort, trakk på skuldrene og fortsatte jakten på frihet. Metoo ber meg om å tenke over om det begrepet om feminisme jeg hadde da, var godt nok”, skriver Moi i en artikkel i *Morgenbladet* i 2018.¹² Hun utdyper på en interessant måte hva nytenkningen innebærer:

Metoo oppstår i samfunn der unge kvinner krever offentlig anerkjennelse av at de også er seksuelle subjekter. Men så lenge dette skjer i et samfunn som fremdeles er sexistisk, som fremdeles tar sosial og økonomisk ulikhet mellom menn og kvinner for gitt, vil menn ikke nødvendigvis endre sine gamle handlingsmønstre. Kvinnenes nye handlefrihet blir presset inn i gamle moralnormer (hun skulle ha oppført seg mer forsiktig, hun skulle ha kledd seg mindre utfordrende, og så videre). Metoo krever at vi ser på seksualitet med et nytt blikk (Moi i samme artikkel).

Det nye blikket Moi anbefaler, ligner til forveksling på Bourdieus. Den forbedrede feminismen hun ser for seg krever et blikk for (dyp)strukturer som både menn og kvinner tar for gitt. Dette er nødvendig for å kunne gjøre noe med androsentrismen eller den maskuline dominansen (Bourdieu 2000a).

#Metoo har åpenbart vært avgjørende for det nye fokuset på seksuell trakassering, men også TV-Serien *Skam* har i betydelig grad bidratt til den økte kulturelle resonansen. Første sesong av serien kom høsten 2015, den fjerde og siste ble avsluttet sommeren 2017, altså før #metoo. *Skam*-serien var en stor suksess, ikke bare i Norge, men også i mange andre land, blant annet Tyskland, Italia, Frankrike, USA, Danmark, og serien ”slår alle rekorder i Sverige”, ifølge *VG* i 2017.¹³ Det er særlig sesong 2 i serien som skapte debatt rundt seksuelle overgrep, voldtekt og hevnporno: ”Fra å være en omstridt, men først og fremst populær fiksjon, ble *Skam* nå et foregangseksempel i å framvise hvordan overgrep skjer, hvordan unge kvinner bør reise seg etter overgrep, og hvilke tiltak samfunnet bør iverksette” (Lindtner & Dahl 2018:177).

Til tross for at *Skam*-serien var en stor suksess også i Danmark, så det imidlertid lenge ikke ut til at verken denne serien eller #metoo førte til noen økt kulturell resonans mot seksuell trakassering. Danskene har i stedet tviholdt på et selvilde som frisinne og individualistiske, hevder den norske journalisten Martine Aurdal (2020). En feministisk kampanje mot seksuell trakassering ble oppfattet som en motsetning til dette, en heksejakt mot menn. Det var derfor verken kult eller greit å si fra, og den danske debatten sto derfor i sterk kontrast til Norge og Sverige.

I skrivende stund ser dette ut til å endre seg også i Danmark. Under komikergallaen *Zulu Comedy Awards*, overrasket programlederen Sofie Linde alle med å ta et kraftfullt oppgjør med den seksuelle trakasseringen i mediebransjen i Danmark.¹⁴ Lindes oppgjør fikk stor oppmerksomhet, og førte med seg at en rekke kolleger sto frem med lignende historier. Oppgjøret sprer seg nå også til andre felt; eksempelvis har både borgermesteren i København, Frank Jensen, og partilederen i Radikale Venstre, gått av som følge av anklager om seksuell trakassering. ”Jeg tror det er litt tilfeldig at dette eksploderer nå. Alle sakene har

ligget der”, hevder politisk kommentator i avisen *Berlinske*, Thomas Larsen.¹⁵ Problemene har med andre ord blitt skjøvet under teppet. Med forankring i Bourdieus sosiologi er det kanskje nettopp dette vi bør forvente?

Bourdieu: Kontinuitet mer enn endring?

”Gammel vane er vond å vende”, er et norsk uttrykk. Dette er et sentralt poeng i Bourdieus forståelse av *habitus*. Tillærte disposisjoner (mentale og kroppslige) er trege, motstandsdyktige mot endring, og i liten grad gjenstand for bevisst refleksjon. Det er også derfor den maskuline dominansen kan feste seg dypt, som *doxa*, noe som tas for gitt.¹⁶ Innledningsvis i *Den maskuline dominans* skriver Bourdieu (2000a:9) følgende:

Egentlig har jeg aldri sluttet å undre meg over det man kan kalle *det paradoksale ved doxa*: Det faktum at vår verdensorden ... i det store og hele blir respektert slik den er... Enda mer overraskende er det at den etablerte orden, med sine dominansrelasjoner, sine rettigheter og overgrep, sine privilegier og urettferdigheter, til syvende og sist består, og det med en slik letthet...og at de mest ulidelige eksistensbetingelser så ofte kan fremstå som akseptable og til og med naturlige. Og jeg har dessuten alltid ansett den maskuline dominans ... for å være det beste eksempel på denne paradoksale underkastelsen, som er en virkning av det jeg kaller for symbolsk vold”.

Om Danmark inntil nå eksemplifiserer en slik doxisk videreføring av maskulin dominans, er imidlertid kontrasten stor til andre land hvor det har skjedd mye i kjølvannet av #metoo. I lys av denne kontrasten kan vi peke på en paradoksal motsetning i tenkningen til Bourdieu. På den ene siden har #metoo bidratt til å synliggjøre og avsløre mannsdominans som doxisk, en seiglivet kulturell dypstruktur. Dette gjør Bourdieu relevant. På den annen side illustrerer imidlertid sitatet ovenfor at det ikke er åpenbart at Bourdieus sosiologi kan forklare hvordan en slik avsløring egentlig er mulig, han kan kritiseres for å beskrive mennesker som om de er ”doped on doxa” (Nilsen 2017:197). En slik tenkemåte er best egnet til å forklare kontinuitet, ikke endring. Bourdieus tekster gir imidlertid ikke grunnlag for en entydig tolkning av hans syn på spenningene mellom kontinuitet og endring, og som tidligere nevnt er han i hovedsak langt mer opptatt av klasse enn kjønn.

I sentrale hovedverk, blant annet *Distinksjonen*, ser det ut til at Bourdieu (1977, 1995) i stor grad bygger sin sosiologi på en sterk teori om internalisering (Nilsen 2017:185): Individer med en likeartet posisjon i klassestrukturen (det sosiale rom) utvikler likeartede disposisjoner, en homogen *habitus* som kommer til uttrykk i felles livsstil, smak og politiske oppfatninger. Posisjoner og disposisjoner smelter sammen.

Samtidig har Bourdieu også, som nevnt tidligere, en ide om at *habitus* er både strukturert (determinert) av sosial posisjon og samtidig strukturerende, det er rom for frihet og endringsevne (*agency*). Dette forsøket på å ‘løse’ aktør-struktur problemet står imidlertid i motsetning til sammensmeltningsteorien: En sammensmeltning mellom posisjoner og disposisjoner, må vel innebære at mennesker er fastlåst i *doxa*, og hvor kommer i så fall dynamikken som driver frem endringer fra?

I *Meditasjoner* (Bourdieu 2000b:166-170) myker han imidlertid opp ideen om sammenmelting. Her påpeker han at habitus ikke er et ”ufeilbarlig instinkt som hver gang frembringer et svar som er mirakuløst tilpasset enhver situasjon” (s.166). Habitus er ikke nødvendigvis verken tilpasset eller koherent, mennesker kan havne i motsigelsesfylte posisjoner, noe som kan gi ”sønderrevne habitusformer prisgitt selvmotsigelse og indre splittelse” (2000b:167). Habitus ønsker i utgangspunktet spontant å videreføre de strukturer som har frembrakt den, men kan være på etterskudd av sosiale endringer, en *hysteresis*, eller *Don Quijote-effekt*, etter ridderen som var i utakt med sin tid. Disposisjonene kommer ”i uoverensstemmelse med de ”kollektive forventningene” som er grunnelementer for dets normalitet”. Dette gjelder særlig i en dyp krise, og når regelmessigheter og regler blir ”snudd på hodet” (s.167).

Dette er relevant for å beskrive menn som etter #metoo bokstavelig talt har blitt ‘tatt med buksene nede’, og som nå må erkjenne å de er i utakt med sin tid, og fremstår som gammelmodige figurer a la Don Quijote.¹⁷ Men hva med kvinnene, og særlig dem som har gått i bresjen for #metoo? De anklagede mennene har blitt *rammet* av en endring, og må tilpasse seg en ny situasjon, men det er kvinnene som har *initiert* den nye situasjonen, og setter premissene for den. *Agency*, endringsevnen, ligger hos kvinnene, og det er den som må forklares.

Bourdieu (1977) studie av fjellbøndene i Kabylene, et tradisjonelt berbisk samfunn i Algerie, er den sentrale inspirasjonskilden for sammensmeltingsteorien (Swartz 1977:113-114), og denne studien har også en fremtredende plass i *Den maskuline dominans* (2000a). I *Meditasjoner* påpeker Bourdieu (2000b:166) at ”habitus’ foregripende tilpasning til de objektive betingelser er et *særtilfelle*, som utvilsomt forekommer særdeles ofte (i de universer som er velkjente for oss), men som vi må vokte oss for å generalisere”. Spørsmålet er om ikke det er nettopp denne feilen Bourdieu gjør i *Den maskuline dominans*, ved å generalisere for mye om kjønn fra et særtilfelle (de tradisjonelle Kabylene),¹⁸ til en mer dynamisk, moderne kontekst som må forstås på en annen måte (Atkins 2004:16, Atkinson 2016:105).

Riktig nok er ikke Bourdieu (2000a) blind for at det har skjedd fremskritt for likestillingen i nyere tid, eksempelvis at kvinner har gjort sitt inntog i høyere utdanning. Likevel virker det som om han tolker dette som overflatekrusninger, ikke dyptgripende endringsprosesser. I *Meditasjoner* hevder han (2000b:168) også at habitus og våre disposisjoner ”er underlagt en form for kontinuerlig revisjon, som imidlertid *aldri er radikal* siden den finner sted ut fra premissene som ligger i den foregående tilstand” (vår kursiv).

Sammenligner vi eksempelvis det norske samfunnet i 1960 med samfunnet i 2020, må det imidlertid være rimelig å karakterisere samfunnsutviklingen som en *kjønnsrevolusjon*: norske kvinner er ikke lenger utelukkende husmødre, men deltar i stor grad på like fot med menn i arbeidslivet, høyere utdanning og i politikken. Nå er det særlig en elite av kvinner i kvinnebevegelsen som har gått i bresjen for disse radikale endringene, og i *Meditasjoner* argumenterer Bourdieu (2000b:196) for et eliteperspektiv på refleksivitet og endring. Det nødvendig symbolske arbeidet for å løsrive seg fra doxas tause selvfølgeligheter, må først gjøres av særlig symbolsk kompetente talspersoner for de dominerte, hevder han. I neste omgang kan dette legge grunnlaget for en ”*overføring av kulturell kapital* som gjør det

mulig for de dominerte å mobilisere seg kollektivt og gå til undergravende virksomhet rettet mot den etablerte symbolske orden”.

Mot dette kan det argumenteres for at #metoo opprinnelig ikke var et elitefenomen: ”Den samme emneknaggen ble først brukt av aktivisten Tarana Burke på nettstedet Myspace i 2006 som del av en solidaritetskampanje for overgrepsofsatte fargede kvinner i underprivilegerte områder.” (Sletteland 2018:143). Burke er en farget kvinne som vokste opp i The Bronx i New York, og hun kom definitivt ikke fra en elitebakgrunn. Global oppmerksomhet fikk kampanjen først 2017, da en del kjendiskvinner begynte å fortelle om sine erfaringer med seksuell trakassering i Hollywood. Endringen starter på grasrota, men tar først fart når den privilegerte eliten tar affære.

I *Meditasjoner* åpner imidlertid Bourdieu (2000b:171) også opp for noe tilsvarende: at mennesker som er i mer ustabile posisjoner, særlig oppkomlinger og deklasserte, i større grad enn andre kan å være refleksive, noe Burke kan være et eksempel på. Forskjellen er nok likevel at elitegrupper sitter i posisjoner som i større grad gir dem makt til å knytte økt refleksivitet til å initiere kulturell og institusjonell endring. Burke, derimot, er et unntak som bekrefter en regel om at de marginaliseres refleksivitet som oftest uttrykker avmakt.¹⁹

Det er sikkert riktig at både eliter og marginaliserte kan være refleksive. Likevel er det noe utilfredsstillende med Bourdieus posisjon. For det første er det ikke lett å bli klok på det åpenbare motsetningsforholdet mellom å åpne for refleksivitet og samtidig insistere på at mennesker nærmest er dopet på doxa (Nilsen 2017, Burawoy 2019). I tillegg blir det vanskelig å vite hvordan vi skal tolke handlingsmulighetene til folk flest, hvis refleksivitet er for de få, enten de tilhører eliten eller er blant de marginaliserte.

Det er åpenbart slik at mye av det vi gjør foregår på et prerefleksivt plan, og Bourdieu hjelper oss til å avdekke seiglivede dypstrukturer som fortsatt preger oss. Det som likevel savnes hos Bourdieu er en mer allmenn teori om refleksiv modernisering (Nilsen 2017:196), for ”the more societies are modernized, the more agents (subjects) acquire the ability to reflect on the social conditions of their existence” (Beck 1994:174). En betydelig høyere andel av befolkningen får nå høyere utdanning, og i en verden preget av globalisert kapitalisme og hurtige teknologiske endringer, blir ustabile posisjoner noe stadig flere i større eller mindre grad må leve med.

Konsekvensen er at dissonans og forstyrrelser i habitus blir en ny form for rutine, ikke noe som krever spesifikke kriser (Nilsen 2017:196). Habitus må forstås mer dynamisk. Samfunnet er preget av mer refleksivitet, både individuelt og institusjonelt (Aakvaag 2013). Bourdieus *begrensede* refleksivitet må derfor erstattes av mer *utvidet* refleksivitet, og i vårt tilfelle kommer dette spesifikt til uttrykk som en økt kulturell resonans med tanke på seksuell trakassering. I et slikt perspektiv er det nærliggende å tolke det danske #metoo-tilfellet som en mer seiglivet utsettelse, en noe lengre stillhet før den uunngåelige stormen – som nå kommer også i Danmark. Vi vil ikke spekulere nærmere over hvorfor Danmark tilsynelatende er på etterskudd,²⁰ men heller se litt kortfattet på hvordan ‘stormen’ #metoo har påvirket Norge og Sverige på enkelte områder.

Har #metoo forandret Norge og Sverige?

Nye sosiale medier som Twitter, med #metoo som det beste eksemplet foreløpig, viser hvordan oppgjøret mot seksuell trakassering kan spre seg i rekordfart over hele verden, og muliggjøre en ny bølge av internasjonal solidaritet (Widerberg 2020). Tradisjonelle medier er imidlertid også viktige. I Norge spilte store nasjonale aviser som *Aftenposten* en svært aktiv rolle i kjølvannet av #metoo, gjennom oppsøkende journalistikk på en rekke samfunnsområder (Sletteland 2018). Her er kontrasten stor til 1990-tallet, hvor pressen hovedsakelig motarbeidet funnene fra forskningen på seksuell trakassering.

Mediene – nye og gamle – satte #metoo på den offentlige dagsorden, og er derfor sentrale for å forstå den økte kulturelle resonansen mot seksuell trakassering i både Norge og Sverige. Denne økte resonansen har fått bredt nedslag i samfunnet. Vi tolker dette som et uttrykk for at en mer dynamisk og refleksiv habitus faktisk er utbredt i befolkningen i begge land.

I Sverige fikk #metoo-opprøret betydelig gjennomslag på arbeidsplasser og i yrkesgrupper. Det gjør at #metoo mobiliserer: ”nedenfra og innenfra, gruppe for gruppe”, hevder Widerberg (2020:84). Det fundamentale med dette er at oppgjøret løftes fra individ til kollektiv, og blir institusjonalisert på grunnplanet i samfunnet. Samlet i en gruppe våger kvinner å stå frem, og det er ved å stå samlet at protestene ikke kan neglisjeres. Effekten forsterkes av at det ikke bare dreier seg om én gruppe, eller ett yrke, men mange grupper og mange yrker.

I likhet med i Sverige har det vært et sterkt fokus på arbeidslivet også i den norske dekningen av #metoo, hevder Anja Sletteland (2018). Hennes analyse av dette er imidlertid tvetydig. På ene siden fremholder hun (2018:156) at #metoo fikk gjennomslagskraft fordi det allerede fantes avklarte ansvarsforhold og regler i det norske arbeidslivet for hvordan problemet skulle håndteres. Seksuell trakassering i arbeidslivet har vært forbudt siden 1995, og arbeidsgivere har plikt til å forebygge og forhindre at trakassering skjer. I tillegg har arbeidstakere rett til å varsle om kritikkverdige forhold i virksomheten.

På den annen siden trekker hun frem forhold som peker i motsatt retning. Fra en rekke bransjer i arbeidslivet dukket det opp fortellinger om trakassering og overgrep, og disse ble presentert offentlig i aviser som *Aftenposten*. Disse fortellingene hadde ikke blitt fanget opp av formelle prosedyrer på arbeidsplassene. Flere aviser intervjuet arbeidstakere og tilfrittsvalgte i ulike bransjeorganisasjoner, og i intervjuene kom det frem at apparatet for å håndtere seksuell trakassering i arbeidslivet var mangelfullt. I tillegg eksisterer det fortsatt holdninger som gjør varslings vanskelig ”og som regel resultatløst” (Sletteland 2018:148).

Widerberg (2020:86) hevder at #metoo fikk gjennomslag i Sverige også fordi: ”Likestilling som ideologi er helt integrert i svensk politikk i dag, det er plattformen for den nyfeministiske aktiviteten vi ser i Sverige nå”. Når likestilling får en slik sterk posisjon i det politiske landskapet, gjør dette noe med forventningene, og når disse forventningene ikke blir innfridd er: ”nyfeminisme både et logisk og legitimt svar” (Widerberg 2020:86). #Metoo får dermed en sterk kulturell resonans fordi oppgjøret mot seksuell trakassering blir båret frem av at likestillingen er sterkt institusjonalisert i den svenske politikken.

Til tross for dette er det fortsatt begrensninger i det svenske lovverket. I likhet med i Frankrike, India, Serbia, Kina og USA, har vi sett eksempler i Sverige på at kvinner som

har fortalt sine historier om trakassering og overgrep, er blitt saksøkt for æreskrenkelser. Bakgrunnen for dette er at lovverket mot æreskrenkelser er langt bedre utbygd enn loververket mot seksuell trakassering og overgrep, hevder Marta Breen (2020:33).

I likhet med Widerberg gjør Sletteland (2018) et poeng av at #metoo også fikk bred forankring i norsk politikk. Samtlige politiske partier stilte seg bak #metoo-kampanjen, og definerte problemet som manglende oppfølging av lovverket fra arbeidsgiveres side. Som tidligere nevnt har imidlertid seksuell trakassering svært sjelden fått rettslige konsekvenser. Krav om reformer fulgte derfor i kjølvannet av #metoo. 1.januar 2020 ble likestillingsloven endret, og Diskrimineringsnemnda ble etablert som et lavterskeltilbud for behandling av saker om seksuell trakassering.²¹

Lovendringer er vel og bra, men tidligere forskning viser at i spørsmål om seksuell trakassering, og likestilling mer generelt, er det viktig å skille mellom det formelle og uformelle, mellom idealer og realiteter. Den formelle reguleringen uttrykker politiske idealer som ikke nødvendigvis speiler de faktiske realitetene. Intervjuene vi refererte til ovenfor reflekterer denne motsetningen.

Det samme gjør ny forskning om det norske politiet. Dag Ellingsen (2020) og Ellingsen & Lilleaas (2020) viser at mennene i politiet er i en utvetydig og overlegen maktposisjon overfor kvinnene i kraft av alder og posisjon, men også som sentrale referanser den dagen de skal søke jobb. Selv om det er langt flere kvinner i politiet enn tidligere ser ikke dette ut til å endre den mannsdominerte kulturen.²² I tråd med dette har Dag Ellingsen og Ulla-Britt Lilleaas også avdekket en festkultur og såkalte 'knulletorsdager' knyttet til politiutdanningen. Her har eldre mannlige instruktører hatt seksuell omgang med unge kvinnelige studenter, og det i en kontekst hvor maktforholdene er svært skjeve, og åpenbart i strid med politietatens offisielle verdigrunnlag.²³ Dag Ellingsen, Ulla-Britt Lilleaas & Beate Sløk-Andersen (2020) har også påvist en sterk mannsdominans i militæret, en kvinnediskriminerende kultur som blant annet kommer til uttrykk i en ekskluderende maskulin humor, men også gjennom generell språkbruk (se også Lilleaas & Ellingsen 2014).

Funnene fra politiet og militæret står i motsetning til et av poengene til Sletteland (2018). Hun hevder at #metoo også fikk gjennomslag i Norge fordi #metoo-kampanjen ble tolket inn i en diskusjon om maktmisbruk generelt, og ikke spesifikt om mannsdominans. Selv om noen forsøkte å diskreditere #metoo-kampanjen som en demonisering av menn eller stakkarsliggjøring av kvinner, ble ikke dette den rådende tolkningen. Fokuset på maktmisbruk gjorde isteden at #metoo-kampanjen appellerte til en bredere moralsk konsensus i storsamfunnet, hevder hun (2018:157), og bidro slik til å skape bred sympati og interesse for problemstillingen.

Den åpenbare mannsdominansen og maktmisbruket som blant annet er avdekket i politiet antyder imidlertid at den moralske konsensusen mot maktmisbruk fortsatt ikke er så bred som ønskelig. Isteden er det nærliggende å tro at mange menn fortsatt oppfatter sin egen dominans som *doxa*, noe naturlig som det ikke er grunn til å stille spørsmål ved. Med andre ord innebærer ikke den økte refleksiviteten og kulturelle resonansen at den seksuelle trakasseringen umiddelbart opphører. Det er sterke motkrefter og en betydelig treghet.

Kulturelt er dette fordi mange menn fortsatt stritter mot å ta et oppgjør med mannsdominansen; institusjonelt, fordi formelle endringer av lover og regler ikke er tilstrekkelig for

å endre den faktiske praksisen. Som nevnt ble Diskrimineringsnemnda etablert som et lavterskeltilbud for behandling av saker om seksuell trakassering, men det er for tidlig å si om dette vil føre med seg vesentlige endringer i faktisk praksis. Inntil nå er det fortsatt et gap mellom idealer og realiteter. Og sterke motkrefter og treghet er nettopp noe vi vil forvente ut fra et mer tradisjonelt strukturelt perspektiv inspirert av Bourdieu.

Avslutning

I Norge ble det forsket på seksuell trakassering allerede på 1990-tallet. Den gang fikk ikke forskningen særlig god mottakelse. Den kulturelle resonansen mot seksuell trakassering var i liten grad til stede. På tross av endringer i lovgivningen var det lite som skjedde, og det ble bevilget lite penger til denne typen forskning. Etter #metoo er den kulturelle resonansen en helt annen. Det har kommet nye lover og handlingsplaner, problemet blir ikke lenger fortiet i det offentlige ordskiftet.

Det er igjen lov til å snakke om patriarkatet, og det er ikke lenger legitimt å omtale seksuell trakassering som et rent individuelt problem, som særlig rammer enkelte kvinner. Nå er det allment anerkjent at dette er et dypere, strukturelt problem – vi har kalt dette for *strukturperspektivet revansje*.

Vi har derfor særlig trukket frem Bourdieu og hans strukturelle teori om mannsdominans. Denne teorien er egnet til å få tak på makten som ligger forankret i dypstrukturer som ikke er klart artikulert eller erkjent, og som det derfor er vanskeligere å få gjort noe med. Nå er imidlertid den seksuelle trakasseringen og mannsdominansen åpent anerkjent som problem, det er en helt annen *kulturell resonans* for dette enn tidligere. Vi har derfor argumentert for at vi trenger en mer dynamisk og refleksiv forståelse av *habitus* for å forklare hvordan dette har blitt mulig. I vår tid har handlende aktører mer *agency*, endringskraft – den *strukturende* evnen er mer dynamisk.

Selv om vi har vist at det har skjedd positive endringer i Norge og Sverige, har vi imidlertid likevel antydnet at det er sterke motkrefter, både kulturelt og institusjonelt. Det er en betydelig treghet, som Bourdieu fanger inn med sin ide om at aktører også er *strukturerte*. Trege og tunge strukturer bremser endringskraften i den ‘stormen’ #metoo utløste. Det er en sterk spenning mellom endring og kontinuitet.

Her er det en klar parallell til det nye fokuset på strukturell rasisme knyttet til *Black Lives Matter*-bevegelsen, særlig utløst av drapet på afrikanskamerikanske George Floyd i Minneapolis 25. mai 2020. Arnfinn Midtbøen (2021) drøfter om begrepet strukturell rasisme er relevant for norske forhold. Bildet er tvetydig. På den ene siden gir velferdsstatens omfordelende institusjoner grunnlag for en strukturell inkludering av innvandrere. Midtbøen trekker særlig frem annengenerasjons innvandrerkvinner som lykkes svært godt i høyere utdanning, og i stigende grad inntar eliteposisjoner i samfunnet, blant annet som leger. Samtidig er det paradoksalt nok de som har fått jobb i høystatusyrker som i høyest grad rapporterer at de har blitt utsatt for diskriminering. Midtbøen hevder at dette ‘integrasjonsparadokset’ kan forklares ved at høyere utdanning fører med seg økte forventninger om likebehandling, og at: ”innlemming i majoritetsdominerte eliteyrker gir større eksponering for diskriminering” (Midtbøen 2021:111). Han påpeker derfor at sosioøkonomisk klassemobilitet ikke nødvendigvis fører med seg en kulturell anerkjennelse. Vi tolker dette slik:

Selv om velferdsstaten bidrar til å redusere den *institusjonaliserte*, strukturelle rasismen, er ikke dette tilstrekkelig til å fjerne den *kulturforankrede*, strukturelle rasismen. I likhet med den seksuelle trakasseringen knyttet til mannsdominans, er med andre ord også den strukturelle rasismen preget av en sterk spenning mellom endring og kontinuitet.

Selv om det ikke lenger er mulig å gå tilbake til status quo før #metoo, er det imidlertid grunn til bekymring for at 'stormen' legger seg, at fokuset på mannsdominansen avtar, og at tematikken gradvis blir borte fra den offentlig dagsorden. For at det ikke skal skje er det svært viktig med mer forskning på feltet, eksempelvis slik Dag Ellingsen og Ulla-Britt Lilleaas nylig har avdekket svært kritikkverdige forhold i politiet.

Rønnaug Sørensen, Førstelektor i samfunnsfag, Institutt for kultur, religion og samfunnsfag, Universitetet i Sørøst-Norge
Rune Åkvik Nilsen, Professor i sosiologi, Institutt for økonomi, historie og samfunnsvitenskap, Universitetet i Sørøst-Norge

Noter

- ¹ Takk til anonym referee for nyttige kommentarer til manus.
- ² 'Skam' er en norsk dramaserie for ungdom. Serien gikk i fire sesonger fra 2015 til 2017. Serien tematiserer kjønn, seksualitet og seksuelle overgrep, klasse, identitet, vennskap, etnisitet og religion. Serien ble enormt populær over store deler av verden, og i mange land ble det laget nasjonale versjoner av serien; blant annet i USA, Frankrike, Tyskland og Italia. Om Skamserien, se Lindtner & Skarstein (2018, red.).
- ³ Seksuell trakassering rammer i hovedsak kvinner, men også noen menn. Vår forskning har vært rettet mot kvinner, og derfor vil vi fokusere på seksuell trakassering av kvinner i denne artikkelen.
- ⁴ <https://www.nrk.no/ytring/blir-du-seksuelt-trakassert--synd-for-deg-1.13748933>
- ⁵ I *Den maskuline dominans* bruker Bourdieu (2000:36-38) Haugs forskning i sin analyse av seksualiseringen av kvinnekroppen. Vi kommer tilbake til dette.
- ⁶ Bourdieu bruker hexisbegrepet kun unntaksvis, derfor vil vi senere kun bruke habitusbegrepet, da tenkt som summen av mentale og kroppsliggjorte disposisjoner.
- ⁷ <http://www.stk.uio.no/om/aktuelt/i-media/2018/patriarkatets-d%C3%A9j%C3%A0-vu-.html>
- ⁸ <https://forskning.no/2017/03/onske-om-tilfeldig-sex-okker-risiko-trakassering/produert-og-finansiert-av/ntnu>
- ⁹ <http://www.stk.uio.no/om/aktuelt/i-media/2018/patriarkatets-d%C3%A9j%C3%A0-vu-.html>
- ¹⁰ <https://morgenbladet.no/aktuelt/2018/01/de-tusener-pa-tusener-med-vitnesbyrd-viser-den-feministiske-bevegelsens-styrke-og>
- ¹¹ <https://www.stk.uio.no/om/aktuelt/i-media/2018/patriarkatets-d%C3%A9j%C3%A0-vu-.html>
- ¹² <https://morgenbladet.no/ideer/2018/06/om-alternativer-til-toleranse>.
- ¹³ <https://www.vg.no/rampelys/tv/i/32gwA/skam-slaar-alle-rekorder-i-sverige>
- ¹⁴ Gallen ble avholdt 26. august 2020, og opptaket fra gallaen ble vist offentlig 6. september.
- ¹⁵ Larsen er sitert i *Aftenposten*, 20.10.2020.

- ¹⁶ Dette gjelder også språket: ”Vi sleper rundt på patriarkatet i form av ord, forkledd som nøytrale...Ordene og uttrykkene vi bruker daglig, har dype spor etter årtusener med kjønnsubalanse. Språket fungerer som en fryseboks der tidligere tiders syn på kjønn blir konservert og holder seg lenge etter best før-datoen” (Uri 2018:200). Se også Bourdieu (2000a:39).
- ¹⁷ Bourdieu (2004) gir selv en glimrende analyse av slike prosesser i *Unkarsballet – krise i bondesamfunnet*, se særlig s. 215-216.
- ¹⁸ Bourdieu (2000a:39), skriver eksempelvis at: ”Fordi hele den begrensede verden de er innelukket i – landsbyrommet, huset, språket, redskapene – innbefatter de samme stilltende lydighetsregler, kan ikke kvinnene annet enn å *bli hva de er* ifølge den mytiske fornuft, og på denne måten bekrefte, først og fremst i egne øyne, at de på naturlig vis er dømt til det lave, det forvridde, det lille, det tarvelige, det betydningsløse osv.”
- ¹⁹ Det siste utforsker Bourdieu (et.al,1999) grundig i *The Weight of the World – Social Suffering in Contemporary Society*. Beverly Skeggs (2004:88) kommenterer at “In *Weight of the World* the workings class habitus is absolute and complete lack, an adjustment with no possibility of change”.
- ²⁰ Danmark har imidlertid rykket nedover WEFs årlige likestillingsbarometer. I 2019 havnet landet på en 14 plass. Norge er på 2.plass, Sverige på 4.plass (Breen 2020:23).
- ²¹ <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/endringer-i-lover-og-forskrifter-fra-1.1.2020-fra-kulturdepartementet/id2683102/>
- ²² De påviser en kjønnsbestemt arbeidsdeling innad i politiet, hvor andelen menn er klart høyest i de mer operative, ‘skarpe’ enhetene.
- ²³ Denne ferske forskningen ble omtalt av journalisten Karianne Grindem i *Politiforum*: <https://www.politiforum.no/benedicte-bjornland-forskning-politidirektoratet/forskere-slar-alarm-om-sex-ukultur---jeg-bli-opprort/205889>

Litteratur

- Aakvaag, Gunnar. 2013. *Frihet. Et essay om å leve sitt eget liv*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aakvaag, Gunnar. 2017. ”Samfunnsvitenskap og biologi. En røff guide til den naturalistiske vendingen”. I Balsvik, Eivind & Solli, Susanna M. (red.). *Introduksjon til samfunnsvitenskapene. Bind 1*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Atkins, Lisa. 2004. “Introduction: Feminism, Bourdieu and after” I Atkins, Lisa & Skeggs Beverley. Ed. *Feminism After Bourdieu*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Atkinson, Will. 2016. *Beyond Bourdieu*. Cambridge: Polity Press.
- Aurdal, Martine. 2020. “Revolusjonen har kommet til Danmark” <https://www.dagbladet.no/meninger/revolusjonen-er-kommet-til-danmark/73000535>
- Beck, Ulrich. 1994. “The Reinvention of Politics: Towards a Theory of Reflexive Modernization”. I Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott. *Reflexive Modernization*. Cambridge: Polity Press.
- Berger, Roni. 2013. “Now I see it, now I don’t: Researcher’s position and reflexivity in qualitative research” *Qualitative Research*, Vol 15(2)219-234. SAGE.
- Burawoy, Michael. 2019. *Symbolic Violence. Conversations With Bourdieu*. Durham & London.

- Bourdieu, Pierre. 1977. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre. 1995. *Distinksjonen*. Oslo: Pax Forlag.
- Bourdieu, Pierre. 1999. et.al. *The Weight of the World. Social Suffering in Contemporary Society*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre. 2000a. *Den maskuline dominans*. Oslo: Pax Forlag.
- Bourdieu, Pierre. 2000b. *Meditasjoner*. Oslo: Pax Forlag.
- Bourdieu, Pierre. 2004. *Unkarsballet. Krise i bondesamfunnet*. Oslo: Pax Forlag.
- Bourdieu, Pierre. 2008. *Utkast til en selvanalyse*. Oslo: Pax Forlag.
- Bondi, Liz. 2005. "The place of emotion in research: From partitioning emotion and reason to the emotional dynamics of research relationships". I Joyce Davidson, Liz Bondi & Mick Smith. Eds. *Emotional Geographies*. Ashgate.
- Breen, Marta. 2020. *Hvordan bli en (skandinavisk) feminist. 20 veier til mer likestilling på jobben, i livet og i kjærligheten*. Oslo: Cappelen Damm.
- Dads, Marion. 2008. "Empathic validity and practitioner research". *Educational Action Research*, 16:279-290. DOI:10.1080/09650790802011973.
- Ellingsen, Dag. 2020. "Barske menn og tafatte ledere – Om uheldige kulturer i Vest politidistrikt". I *Politiforum*. 30 januar. <https://www.politiforum.no/forskning-kronikk-vest-politidistrikt/barske-menn-og-tafatte-ledere--om-uheldige-kulturer-i-vest-politidistrikt/156984>.
- Ellingsen, Dag & Lilleaas, Ulla-Britt (2020). "Ekskluderende maskulinitetskulturer i en mannsbastion – belyst gjennom et norsk politidistrikt". I *Søkelys på Arbeidslivet*, Årgang 37, nr. 4, s.285-298.
- Eia, Harald & Ole Martin Ihle. 2010. *Født sånn eller blitt sånn?* Oslo: Gyldendal Forlag
- Fosli, Halvor. 1996. "Ugrei forskning på eige seksualliv". I Fosli, Halvor. *Ute på prøve*. Oslo. Samlaget.
- Figuroa, Isabel. 2017. *Er det virkelig noen som tror på slikt? En analyse av VGs skrivemåter om seksuell trakassering, 1980-2010*. Masteroppgave i historie-femårig lektorprogram. Humanistisk fakultet. Institutt for historiske studier. NTNU.
- Furst, Elisabeth. 2012. "Kvinner i akademia (1988) - tilbakeblikk og refleksjoner". *Tidskrift for kjønnsforskning*. Nr.2.159-165. Universitetsforlaget.
- Grindem, Karianne. 2020. "Forskere slår alarm om sex-ukultur: - Jeg blir opprørt" <https://www.politiforum.no/benedicte-bjornland-forskning-politidirektoratet/forskere-slar-alarm-om-sex-ukultur---jeg-blir-opprort/205889>
- Gundersen, Bjarne Riiser. 2016. *Da postmodernismen kom til Norge*. Oslo: Flamme Forlag.
- Haug, Frigga. 1987. Ed. *Female sexualization*. London: Verso Classics.
- Helseth, Hanna. 2005. *Ingen jenter på skolen her er horer*. Masteroppgave i sosiologi. Universitetet i Oslo.
- Helseth, Hanna. 2010. *Generasjon sex*. Oslo: Forlaget Manifest.
- Helseth, Hanna. 2018. "De tusener på tusener med vitnesbyrd viser den feministiske bevegelsens styrke – og svakhet". <https://www.morgenbladet.no/aktuelt/kommentar/2018/02/01/de-tusener-pa-tusener-med-vitnesbyrd-viser-den-feministiske-bevegelsens-styrke-og-svakhet-skriver-hannah-helseth/>.
- Holst, Cathrine. 2009. *Hva er feminisme*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Lilleaas, Ulla-Britt. 2003. *Fra en kropp i ustand til en kropp i det moderne*. Rapport 2:2003 Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo. Dr.polit avhandling.
- Lilleaas, Ulla-Britt & Ellingsen, Dag. 2014. *Likestilling i forsvaret. Fortropp, baktropp og kamparena*. Oslo: Cappelen Damm.
- Lilleaas, Ulla-Britt, Ellingsen, Dag & Sløk-Andersen, Beate. 2020. ”Humorens tvetydige funksjon. Hva kjennetegner humor som kan fungere ekskluderende i tradisjonelle mannsbastioner?” *Tidsskrift for kjønnsforskning*. Nr.1, 8-22. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1781-2020-01-02>.
- Lindtner, Synnøve & Skarstein, Dag. 2018. Red. *Dramaserien Skam*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Midtbøen, Arnfinn H. (2021). ”Strukturell rasisme i en strukturelt inkluderende velferdsstat?”. I *Tidsskrift for samfunnsforskning*, Årgang 62, nr. 1, s.106-115.
- Moi, Toril. 1985. *Sexual/textual Politics: Feminist Literary Theory*. Methuen.
- Moi, Toril. 2018. ”Om alternativer til toleranse”. <https://morgenbladet.no/ideer/2018/06/>.
- Mollerin, Kaja Schjerven. 2015. ”Samtidens håp og kamp”. *Agora* nr.2-3.
- Mülheisen, Wenche. 2018. ”Patriarkatets déjà vu” <https://www.stk.uio.no/om/aktuelt/i-media/2018/patriarkatets-d%C3%A9j%C3%A0-vu-.html>.
- Nilsen, Rune Åkvik. 2017. ”Getting to Norway: Do we need to go beyond Zygmunt Bauman and Pierre Bourdieu in order to understand contemporary Norwegian society?” I Michael Hviid Jacobsen. Ed. *Beyond Bauman – Critical Engagements and Creative Excursions*. London & New York: Routledge.
- Pinker, Steven. 2002. *The Blank Slate. The Modern Denial of Human Nature*. London: Penguin Books.
- Prieur, Annick. 1998. ”Forholdet mellom kjønn og klasse med utgangspunkt i Bourdieus sosiologi”. *Sosiologisk tidsskrift*, nr. 1-2: 131-147.
- Resnik, David B.1998. ”The ethics of science. An instruction”. London and New York: Routledge.
- Rekwitz, Andreas. 2002. ”Toward a Theory of Social Practices A Development in Culturalist Theorizing.” *European Journal of Social Theory*, 5 (2):243-263.
- Skeggs, Beverly (2004): ”Exchange, value and affect: Bourdieu and the self”. I Atkins, Lisa & Skeggs Beverley (Ed.): *Feminism After Bourdieu*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Skjervheim, Hans. 1976. *Deltakar og tilskodar, og andre essay*. Oslo. Aschehoug Forlag.
- Sletteland, Anja. 2018. ”Da #metoo kom til Norge – Et ufullendt normskifte mot seksuell trakassering”. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, Årgang 42, nr. 3, s. 142–161. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1781-2018-03-02>.
- Swartz, David.1997. *Culture and Power. The Sociology of Pierre Bourdieu*. Chigago: The University of Chicago Press.
- Sørensen, Rønnaug. 1990. *Det går på verdigheten løs!* Hovedfagsoppgave i sosiologi, Universitetet i Oslo.
- Sørensen, Rønnaug. 1992. ”Det går på verdigheten løs!” I Brandtsæter og Widerberg. red. *Sex i arbeid(et)*. Oslo: Tiden Norsk Forlag.

- Sørensen, Rønnaug. 2018. ”Jentefelleskapet i *Skam*”. I Lindtner, Synnøve & Skarstein, Dag. red. *Dramaserien Skam*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sørensen, Rønnaug. 2019. ”Seksuell trakassering, verdighet og SKAM”. I Valen-Stendstad, Ådne & Christensen, Ingrid Reite. Red. *Verdige og uverdige i norsk skole*. Cappelen. Open Access.
- Sveen, Heidi Helene. 2016. *Såpass må du tåle. Sex, krenkelser og offentlig debatt*. Oslo: Humanistisk Forlag.
- Tracy, Sarah J. 2010. “Qualitative Quality: eight ”big tent” criteria for excellent Qualitative research”. *Qualitative inquiry*. 16(19): 837-851.
- Widerberg, Karin. 1995. *Kunnskapens kjønn*. Oslo: Pax Forlag.
- Widerberg, Karin. 1999. “Alternative methods-alternative understandings: exploring the social and multiple “I”, through memory-work”. *Sosiologisk tidsskrift* (2):147-61.
- Widerberg, Karin. 2003. ”Norsk kønnsociologi - från problemorienterad empirism till post-strukturalistisk empirism? Några betraktelser från en "outsider within". *Sosiologisk tidsskrift*, 11(1):45- 53.
- Widerberg, Karin. 2011. “Methods of Inquiry - Feminist Approaches in Social Sciences: Sustainable Methods in Post-colonial Times?”, I Diane Sainsbury & Maritta Soininen. Red. *Kön, makt., nation*. Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet, 14-29.
- Widerberg, Karin. 2013. ”Kunnskapens kön - nu och då”. *Tidskrift för Genusvetenskap* (1):64- 68.
- Widerberg, K. (2016). Explorative Teaching and Research—From Memory Work to Experience Stories. *Creative Education*, 7, 1935-1952.
<http://dx.doi.org/10.4236/ce.2016.714196>.
- Widerberg, Karin. 2016. “Explorative Teaching and Research—From Memory Work to Experience Stories”. *Creative Education*, 7, 1935-1952.
<http://dx.doi.org/10.4236/ce.2016.714196>.
- Widerberg, Karin. 2020. ”Fra #metoo til sex i arbeid(-et).” *Tidsskrift for kjønnsforskning*. ISSN 0809-6341. (1), s 80- 86. doi: 10.18261/issn.1891-1781-2020-01-08.
- Wilken, Lisanne. 2008. Pierre Bourdieu. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Uri, Helene. 2018. *Hvem sa hva? Kvinner, menn og språk*. Oslo: Gyldendal Forlag.